

УДК 340.12

**ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ:
ПРАВОВА ДЕФІНІЦІЯ ТА ОСНОВНІ
ОЗНАКИ****Андрій КОЛЕСНИКОВ**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедриЗахідноукраїнський національний
університет (Тернопіль)<https://orcid.org/0000-0003-3064-4133>

У статті досліджуються правові аспекти впровадження цифрових технологій та інновацій у діяльності судових органів у сфері здійснення правосуддя України, які були охарактеризовані за допомогою поняття «диджиталізація правосуддя». Автор обґрунтовує необхідність введення спеціальної правової дефініції цього поняття та пропонує її визначати як процес застосування цифрових технологій та інновацій у сфері правосуддя з метою підвищення доступності, ефективності та якості захисту прав і свобод людини. Це включає перетворення традиційних методів надання юридичних послуг за допомогою цифрових інструментів та оптимізацію відповідних процесів.

Автор розмежовує поняття «цифровізація» та «диджиталізація», аргументуючи, що цифровізація передбачає лише переведення інформації в цифровий формат, в свою чергу диджиталізація охоплює більш широкий спектр застосування цифрових технологій для створення нових можливостей та оптимізації діяльності. Акцентується увага, що саме диджиталізація відображає появу нових якостей та явищ у правосудді.

Звертається увагу та здійснено аналіз основних нормативно-правових актів, що регулюють диджиталізацію правосуддя в Україні, Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки та інші нормативні документи. Окреслюються такі

UDC 340.12

**DIGITALISATION OF JUSTICE:
LEGAL DEFINITION AND BASIC
FEATURES****Kolesnikov, Andrii**PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of DepartmentWest Ukrainian National University
(Ternopil)

The article examines the legal aspects of the introduction of digital technologies and innovations in the activities of judicial authorities in the administration of justice in Ukraine, which were characterised by the concept of "digitalisation of justice". The author substantiates the need to introduce a special legal definition of this concept. The author defines digitalization as the applying process of digital technologies and innovations to justice improving the accessibility, efficiency, and quality of protection of human rights and freedoms. This includes the transformation of traditional methods of providing legal services with the help of digital tools and optimization of the relevant processes.

The author distinguishes between the concepts "digitalization" and "digital transformation", explaining that digitalization involves only the converse of information in a digital format. In contrast, digital transformation covers a wider range of digital technologies used to create new opportunities and optimize activities. It is emphasized that digital transformation reflects the emergence of new qualities and phenomena in justice.

Attention is drawn to the main legal acts regulating the digital transformation of justice in Ukraine, the Strategy for the Development of the Justice System and Constitutional Justice for 2021-2023, and other regulatory documents. The article outlines the following basic features of the

базові ознаки диджиталізації правосуддя: впровадження цифрових технологій, створення електронних платформ і систем, цифрова ідентифікація та автентифікація, використання аналітики даних та штучного інтелекту.

Проаналізовано вже запроваджені в Україні інструменти електронного правосуддя: Єдиний реєстр судових рішень, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система та її підсистема "Електронний суд".

Підкреслюється роль legal tech як проміжного етапу на шляху до потенційного використання штучного інтелекту в правосудді. Наголошується на необхідності законодавчого регулювання та наукового обґрунтування цих процесів. Зроблено висновок про динамічний та відкритий характер диджиталізації правосуддя, що створює передумови для її подальшого змістовного наповнення.

Ключові слова: диджиталізація правосуддя, правова дефініція, змістовні ознаки диджиталізації правосуддя, інформаційне забезпечення здійснення правосуддя; інструменти електронного правосуддя; електронні платформи

Однією із умов вироблення методів більш якісного захисту прав і свобод людини є відкритість інформаційного простору. Прийняття Закону України «Про інформацію» [6] та Закону України «Про доступ до публічної інформації» [4] створило правове підґрунтя та визначило основи такої відкритості і заклали основи цифровізації в публічному просторі та зародження явищ електронної демократії та електронного урядування. Вагомими кроками у цьому напрямку стали: прийняття Національної програми інформатизації (1998 р.); затвердження державних цільових програм Розвитку інформаційного суспільства (2007 р.) та Електронного урядування» (2010 р.); укладення угоди про Асоціацію Україна – ЄС (2014 р.); схвалення урядової концепції розвитку цифрової економіки в державі на 2018-2020 роки (2018 р.). Окремо варто відзначити ухвалення Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки [9], якою визначено основні напрями розвитку системи правосуддя, зокрема в контексті розвитку цифрових технологій. Щодо останньої, то Стратегією було передбачено:

- запровадження можливості розгляду онлайн певних категорій справ незалежно від місцезнаходження сторін і суду та інших сервісів електронного судочинства;
- упровадження сучасного електронного діловодства в суді, електронного ведення справ, електронних комунікацій із судом, кабінету судді та кабінету учасника процесу.

Водночас стрімкий розвиток технологій окреслив нові ознаки інформаційних можливостей в правосудді, що визначає необхідність зміни підходів до їх змістового розуміння.

Окреслена проблематики останніми роками була частково досліджена у працях вітчизняних науковців. Так, М. Лажиха вивчав правові та політичні передумови диджи-

digital transformation of justice: introduction of digital technologies, creation of electronic platforms and systems, digital identification and authentication, data analytics and artificial intelligence use.

The article examines the e-justice tools already implemented in Ukraine: The Unified Register of Court Decisions, the Unified Judicial Information and Telecommunication System and its subsystem "Electronic Court".

The author emphasizes the role of legal tech as an intermediate stage on the way to the potential use of artificial intelligence in justice. The author highlights the need for legislative regulation and scientific substantiation of these processes. The author concludes that the digital transformation of justice is a dynamic and open process, which creates the basis for its further substantive content development.

Keywords: digitalisation of justice; legal definition, substantive features of digitalisation of justice; Information support for the administration of justice; e-justice tools; electronic platforms

талізації в Україні та їх категорійні особливості [2]. В. Рудюк розглядав диджиталізацію через призму електронного правосуддя [8]. Змістовною є праця Н. Бондаренко-Зелінської, яка описала окремі кроки щодо диджиталізації в системі правосуддя України у сфері онлайн-врегулювання спорів в порівнянні з аналогічними підходами, що реалізуються закордоном [1]. Значним є доробок В. Теремецького, зокрема щодо можливостей та проблемних аспектів повноцінного функціонування електронного правосуддя [11; 13; 10]. Також заслуговують на увагу в цій сфері праці Є. Дядюк, І. Гутник, В. Рудюк, В. Фрончко та інших вчених.

Метою статті є виокремлення правової дефініції «диджиталізація правосуддя» та визначення її змістовних ознак.

Нові якості вираження цифрової форми інформації передбачають виникнення нових правових дефініцій. «Правова дефініція – це засіб юридичної техніки, який є системоутворювальним, стислим науково обґрунтованим, логічним визначенням правового поняття та відображає його істотні відрізняльні чи узагальнювальні родові та видові ознаки, завдяки чому формує, уточнює значення терміна, розмежовує його від інших правових понять та уніфікує його розуміння суб'єктами правовідносин» [12, с. 47]. Отже, поява нових цифрових якостей зумовлює появу нової правової дефініції – «диджиталізація».

Зважаючи на те, що в чинному законодавстві відсутня правова дефініція диджиталізації правосуддя вважаємо за доцільне зробити спробу розмежування категорій та її обґрунтування. Терміни «диджиталізація» і «цифровізація» часто використовуються як синоніми, оскільки обидва описують процес перетворення аналогової інформації у цифровий формат. Однак існує певна різниця в їх використанні, хоча ці відмінності можуть бути дещо суб'єктивними залежно від контексту.

Цифровізація – це процес перетворення аналогових об'єктів, явищ або процесів у цифровий формат. Наприклад, цифровізація нормативних документів означає перетворення їх на електронний формат, який можна зберігати, обробляти і передавати за допомогою комп'ютерних систем. У цифровізації зазвичай фіксується аналогова інформація без зміни її суті.

Диджиталізація виходить за межі простого перетворення аналогової інформації на цифровий формат, адже може включати перетворення та оптимізацію процесів, практик або послуг за допомогою цифрових технологій. Диджиталізація зазвичай означає впровадження цифрових інструментів і технологій для оптимізації діяльності або створення нових можливостей.

Отже, хоча обидва терміни описують перехід до цифрового формату, диджиталізація включає в себе більш широкий спектр застосувань цифрових технологій, в той час як цифровізація є спрощеним вираженням того ж процесу. Зважаючи на те, що сучасні цифрові технології передбачають створення нових інструментів та можливостей технічної оптимізації при здійсненні правосуддя вважаємо за доцільне вживати саме термін диджиталізація правосуддя.

Вбачається, що диджиталізація правосуддя – це процес впровадження цифрових технологій і інновацій у систему правосуддя з метою поліпшення доступності, ефективності та якості захисту прав і свобод людини. Цей процес включає в себе перетворення традиційних методів надання юридичних послуг і процесів за допомогою цифрових інструментів та технологій. Таке впровадження покликане забезпечити збільшення ефективності, зниження витрат часу та ресурсів, підвищення доступності правосуддя для громадян та покращення якості юридичних рішень.

У науковій літературі зустрічаються твердження про сприйняття диджиталізації як кальки закордонного терміну, який сприймається виключно як переведення інформації в цифровий формат. Натомість пропонуються категорії «перезапуск» та «перезавантаження» [2, с. 208]. Вважаємо, що саме правова дефініція диджиталізація правосуддя відображає нові явища і можливості (про що вказано в нашому визначенні), змістовність яких є ширшою.

Останніми роками в контексті реалізації стратегії диджиталізації правосуддя було запроваджено ряд інструментів електронного правосуддя: Єдиний державний реєстр судових рішень (<https://reustr.court.gov.ua>), веб-портал «Судова влада України» (<https://court.gov.ua>),

підсистему «Електронний суд» Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) (<https://id.court.gov.ua>). Ці та інші кроки держави перетворили диджиталізацію правосуддя для його суб'єктів з права на обов'язок.

Важливу роль в цьому контексті відіграє Закон України № 3424-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення обов'язків учасників судової справи» [3], відповідно до якого було внесено певні зміни до Цивільного процесуального кодексу України, які стосуються впровадження окремих аспектів цифровізації в судові процедури, зокрема щодо процедури вручення процесуальних документів.

Отже, відповідно до розглянутого Закону передбачено важливий аспект диджиталізації здійснення судочинства, який передбачає обов'язкову реєстрацію електронних кабінетів для різних учасників у сфері права, таких як адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та інші. Ця реєстрація проводиться в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її підсистемі, яка забезпечує обмін документами. Після такої реєстрації суд надає всі документи у справах, в яких ця особа бере участь, в електронній формі, направляючи їх до електронного кабінету цієї особи. Цей спосіб вручення документів є швидшим і надійнішим, ніж традиційний, який передбачає надсилання поштовою кореспонденцією. Однак учасники справи, які мають електронні кабінети та зареєстровані в ЄСІТС, можуть також отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою.

Урахування обґрунтованого нами розуміння диджиталізації правосуддя, та нормативно-правових документів, які визначають його особливості, систематизуємо його базові ознаки.

1. Впровадження цифрових технологій. Важливою ознакою диджиталізації є використання цифрових технологій для вдосконалення процесів та послуг. Це може охоплювати впровадження різних програмних продуктів, онлайн-систем, автоматизованих рішень тощо. Прикладом цього є автоматизована система документообігу суду, як сукупність комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів судів та Державної судової адміністрації України, що забезпечує функціонування документообігу суду, обіг інформації між судами різних інстанцій та спеціалізацій, передачу інформації до центральних баз даних залежно від спеціалізації судів, захист від несанкціонованого доступу тощо.

2. Електронні платформи і системи. Диджиталізація правосуддя передбачає створення електронних платформ та систем, що дозволяють проводити різноманітні операції та обмін інформацією онлайн. Прикладом цього є згадана раніше Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система як «сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та цим Положенням процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів» [5].

3. Цифрова ідентифікація і автентифікація. Застосування цифрових технологій для ідентифікації користувачів та автентифікації їх особи для доступу до різних сервісів та ресурсів. Термін «ідентифікувати» означає здійснювати комплекс заходів, що дає змогу виконувати пошук за принципом «один до багатьох», зіставляючи дані (параметри) особи, у тому числі біометричні, з інформацією ЄДДР (пункт 5 частини першої статті 3 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус»). Автентифікація в законодавстві визначається як електронний процес, що дає змогу підтвердити електронну ідентифікацію фізичної, юридичної особи, інформаційної або інформаційно-комунікаційної системи та/або походження та цілісність електронних даних (пункт 1 статті 1 закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги») При цьому електронна ідентифікація

визначена як «процес використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі, які однозначно визначають фізичну, юридичну особу або уповноваженого представника юридичної особи». Окрім того методами завірення документів з використанням ідентифікації є накладання кваліфікованого електронного підпису та кваліфікованої електронної печатки. Перше визначається як удосконалений електронний підпис, що створюється з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису і базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису (пункт 27 статті 1 Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги»); друге – удосконалена електронна печатка, що створюється з використанням засобу кваліфікованої електронної печатки і базується на кваліфікованому сертифікаті електронної печатки (пункт 27 статті 1 того ж Закону).

4. Аналітика та штучний інтелект. Використання аналітики даних та рішень, побудованих на основі штучного інтелекту для оптимізації процесів та прийняття більш обґрунтованих рішень. Аналітична діяльність є одним з напрямків використання інформаційних технологій в правосудді. Якщо використання Єдиного державного реєстру судових рішень в звичному режимі дозволяє здійснювати аналітику за окремими напрямками чи фільтрами пошуку, то використання сучасних діджитал платформ дозволяє значно оптимізувати цей процес. На сьогодні в Україні вже функціонує ряд інформаційно-аналітичних сервісів, які використовують у своїй діяльності реєстри сфери правосуддя. До них можна віднести повноцінні програмні продукти, які функціонують в основному на комерційних засадах (Суд на долоні, Правосуд, Вердіктум, Закон онлайн та інші) так і окремі чат-боти (Правомен). Ці сервіси в основному функціонують як стартапи, і формують новий простір поєднання права та штучних технологій – legal tech. Використання ресурсів довідкових правових та інших інформаційних систем призводить до зниження витрат, пов'язаних з аналізом справи, і сприяє більш точній оцінці перспектив судового розгляду шляхом аналізу попередньої судової практики та пошуку аналогічних за обставинами справ. Крім того, інноваційні проекти у сфері юридичних технологій допомагають громадянам зменшити витрати на юридичне обслуговування та отримати більш широкий доступ до правосуддя. Разом з тим переведення цих технологій з комерційного в державний сектор передбачає законодавчого регулювання та наукового обґрунтування. Результатом цього може стати потенційне використання штучного інтелекту при здійсненні правосуддя.

Таким чином, розвиток законодавства України створює умови для більш широких можливостей захисту прав і свобод людини на основі відкритості цифрового простору. Подальший розвиток цієї відкритості призвів до виникнення явища диджиталізації правосуддя. Обґрунтування дефініції диджиталізація правосуддя з урахуванням появи нових якостей і можливостей визначає її динамізм та відкритість, що створює передумови для її подальшого змістовного наповнення. Подальше поєднання технологій і права стало основою для формування legal tech як проміжного етапу потенційного впровадження штучного інтелекту в систему здійснення правосуддя.

Посилання:

1. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Врегулювання правових спорів онлайн: поняття та сутність, стан впровадження в Україні. Вісник Національної академії правових наук України. 2023. Том 30, № 1. С. 213-226.
2. Лахижа М.І. Диджиталізація в Україні: поняття, проблеми, перспективи та завдання публічного управління. Науковий вісник: Державне управління. 2020. №2(4). С. 202–213.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення обов'язків учасників судової справи. Закон України від 19.10.2023 № 3424-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3424-20#Text>
4. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
5. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

6. Про інформацію. Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

7. Ратушна Б.П. Елементи цифровізації в цивільному судочинстві України. Академічні візії. 2024. Випуск 27. С. 1–5.

8. Рудюк В.С. Диджиталізація в сучасному судочинстві. Філософські та методологічні проблеми права. 2020. № 2(20). С. 82–85.

9. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки. Указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>

10. Теремецький В. І. Проблеми впровадження електронного судочинства на сучасному етапі судової реформи в Україні. Проблеми реалізації прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права в Україні : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (9 листопада 2023 р., м. Київ, КНУТД) / відп. ред. А.Ю. Олійник, Ю. В. Оніщик. К.: КНУТД, 2023. С. 225–230.

11. Теремецький В.І., Дуліба Є.В. Особливості впровадження та функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи як інструмента електронного правосуддя. Форум права. 2023. № 2 (75). С. 130–143.

12. Турчин С.А., Турчин А.І., Турчин-Кукаріна І.В. Теоретичні аспекти застосування правових дефініцій у процесі нормотворення. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. №3. С. 45–49.

13. Teremetskyi V., Boiko V., Malyshev O., Seleznova O., Kelbia S. Electronic Judiciary in Ukraine: Problems of Implementation and Possible Solutions. Amazonia Investiga. 2023. Vol. 12. Issue 68. P. 33–42.

Статтю було подано	12.03.2024	The article was submitted
Статтю було доопрацьовано	20.03.2024	The article was revised
Статтю було прийнято	22.03.2024	The article was accepted